

УДК 336.22:316.4

СУТНІСТЬ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ**Мискін Ю.І., к.е.н.***Університет державної фіскальної служби України*

У статті уточнено семантику поняття «соціалізація податкової політики». Досліджено еволюцію терміну «соціалізація» та його інтеграцію в економічну наукову думку. Проаналізовано, з критичної точки зору, сучасні погляди науковців, які акцентують увагу на підпорядкуванні економічної системи соціальним цінностям та зростанні ролі людини в економічних процесах. Обґрунтовано авторське трактування терміну «соціалізація податкової політики» як процесу впливу на класи, соціальні верстви, групи та індивідів, які здійснюють управління оподаткуванням, з метою підпорядкування їх потреб та інтересів суспільній користності. Осмислення логіки соціалізації податкової політики дозволило ідентифікувати доміанти негативного впливу на податкову політику. Виокремлено п'ять основних проблем державної податкової політики України, що, у свою чергу, актуалізує науковий пошук шляхів вирішення причин виникнення останніх як необхідної передумови підвищення ефективності бюджетної політики забезпечення соціально-економічного розвитку України.

Ключові слова: соціалізація податкової політики, соціалізація; податкова політика, національні інтереси України, суспільна користність

UDC 336.22:316.4

THE CONCEPT OF SOCIALIZATION OF TAX POLICY**Myskin Yu.***University of State Fiscal Service of Ukraine*

The article clarifies the semantics of the concept of "socialization of tax policy". The evolution of the term "socialization" and its integration into economic scientific thought is researched. From the critical point of view, the modern views of scientists emphasizing the subordination of the economic system to social values and the growing role of a man in economic processes are analyzed. The author's interpretation of the term "social policy of taxation" is substantiated as a process of influence on classes, social strata, groups and individuals who manage taxation, in order to subordinate their needs and interests to the public benefit. Understanding the logic of socialization of tax policy has allowed to identify the dominant negative effects on tax policy. Five main problems of the state tax policy of Ukraine are distinguished, which, in turn, actualize the scientific search for solutions to the causes of the emergence of the latter as a necessary prerequisite for increasing the effectiveness of the budget policy of ensuring socio-economic development of Ukraine.

Keywords: socialization of tax policy, socialization; tax policy, national interests of Ukraine, public utility.

Актуальність проблеми. Дослідженню науково-теоретичних аспектів та вітчизняної практики реалізація податкової політики України приділяли увагу значна кількість вчених. При цьому ефективність оподаткування в Україні систематично піддається сумнівам, що підтверджується постійними, уже на протязі 25 років, податковими реформами. Враховуючи, що ключовим питанням у контексті ефективності податкової політики є не лише сам процес формування податкової системи та податкове адміністрування, але й цілі, яким підпорядкована система оподаткування, актуальним постає питання усвідомлення логіки формування таких цілей та механізму їх підпорядкування національним інтересам України, чого можна досягнути шляхом соціалізації податкової політики. Відтак першочерговим постає завдання осмислення сутності соціалізації податкової політики.

Аналіз останніх наукових досліджень. Проблеми соціальної спрямованості податкової політики досліджували багато науковців. Серед них: Андрущенко В., Аронов О., Варналій З., Вебер М., Вишневський В., Геєць В., Кейнс Дж., Крисоватий А. та інші вчені.

При цьому сам термін «соціалізація податкової політики» на сьогоднішній день у економічній літературі використовується дуже рідко. Основною причиною такої ситуації вбачається відсутність чіткого семантичного взаємозв'язку між терміном «соціалізація податкової політики» та його змістовним наповненням. А свідоме осмислення логіки підпорядкування інтересів різних учасників податкового процесу суспільній користі може забезпечити ідентифікацію основних проблем податкової політики та сформуванню базис для підвищення ефективності бюджетної політики забезпечення соціально-економічного розвитку України

Метою статті є уточнити семантику поняття «соціалізація податкової політики».

Виклад основного матеріалу. Протягом останніх років термін «соціалізація» активно використовується вітчизняними та зарубіжними науковцями. Його автором вважається Ф. Г. Гіддінгс, який у книзі «Теорія соціалізації», що вийшла у 1887 році, трактує соціалізацію як «розвиток соціальної природи або характеру індивіда, підготовку людського матеріалу до соціального життя» [5]. Становлення поняття «соціалізація» тривало впродовж ХХ століття і на сьогодні воно

сформувалося у «самостійну міждисциплінарну галузь дослідження» [16, с. 112].

Характеризуючи соціалізацію через економічний контекст, варто відзначити, що вона, пер за все, передбачає, поряд з врахуванням потреб ринку, орієнтацію на загальнолюдські цінності [15, с. 135]. При цьому, у працях вчених-економістів можна зустріти різні трактування даного поняття. Так, академік В. М. Геєць під соціалізацією розуміє «процес формування особистості, достатньо підготовленої для того, щоб своїми поведінковими практиками, усім способом життя в певному суспільстві відповідати прийнятим у ньому соціокультурним нормам» [4, с. 8-9]. Майже аналогічно підходу дотримується І. П. Скороход, яка трактує соціалізацію як дії «щодо забезпечення готовності членів суспільства до відповідних вимог суспільних інститутів і створення умов для реалізації суб'єктами економічної політики відповідальності в контексті взаємообумовленого функціонування й розвитку згідно з стандартами сучасної цивілізації» [16, с.114]. Тропіна В. Б. під соціалізацією економіки розуміє «необхідність переорієнтації економіки на людину, що виступає необхідною передумовою функціонування та розвитку економічної системи соціально-економічних відносин» [17, с. 8]. Особливої уваги заслуговує визначення терміну «соціалізація» Кириленко Л. М., яка під ним розуміє «послідовне, поетапне включення людини в різні сектори соціально-економічного процесу, зайняття в цьому просторі власної ніші, яка б відповідала потребам і можливостям індивідуума, відповідному рівню культури, залежно від стратегії і тактики економічної поведінки» [7, с. 18]. Вона вважає, що «соціальна економічна система має в ролі основної функції обслуговування потреб суспільства, головного його суб'єкта і об'єкта – людини» [7, с. 19].

У науковій літературі можна зустріти й інші визначення, проте у розрізі нашого дослідження їх доцільно систематизувати у два основні напрями: 1) підпорядкування економічної системи соціальним цінностям [1; 3; 9; 12; 14; 15]; 2) зростання ролі людини в економічних процесах [2; 4; 7; 13; 16; 17]. Виокремлення і чітке усвідомлення цих напрямів є передумовою для ґрунтовного дослідження сутності поняття «соціалізація податкової політики».

Найбільш комплексною працею з питань соціалізації податкової політики є дисертаційне дослідження на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук Аронова О. В. на тему «Соціалізація

податкової політики Російської Федерації» [1]. У ньому автор одним із елементів наукової новизни визначає «введення в науковий обіг поняття «соціалізація податкової політики»» [1, с. 7], під яким розуміється «процес, умова, прояв і результат формування податкової системи соціальної держави» [1, с. 13]. Соціалізація податкової політики на думку Аронова О. В. «виражається в соціальній спрямованості оподаткування (соціальні податки, пільги, видах податкових ставок, податкових режимах і т.д.). По ній можна судити про рівень соціального розвитку держави. Її зміст відображає загальнонаціональні (субнаціональні, місцеві) інтереси, а отримані в ході її реалізації засоби стають загальнонаціональним (субнаціональним, місцевим) надбанням. Така політика спрямована на податкове стимулювання форм і правил конкурентної поведінки господарюючих суб'єктів, у якій зацікавлена соціальна держава, а також сприяє комплексному, органічному розвитку і поєднанню всіх сторін його життя, включаючи, насамперед, економічну і соціально-політичну.

Суттю соціалізації податкової політики, соціально орієнтованого оподаткування виступають установки на реалізацію прав людини не тільки в соціально-трудовій сфері, а й забезпечення добробуту всіх членів суспільства, прагнення до зменшення нерівності в доступі до різних благ, зведення до мінімуму поляризації суспільства. Її задача - сприяти економічно раціональному задоволенню індивідуальних і колективних потреб учасників виробництва» [1, с. 13-14].

Детальний аналіз думок Аронова О. В. щодо визначення сутності поняття «соціалізація податкової політики» дозволив зробити наступні їх узагальнення:

- 1) зміст соціалізації податкової політики відображає загальнонаціональні (субнаціональні, місцеві) інтереси;
- 2) соціалізація податкової політики розглядається у контексті підпорядкування податкової політики цілям соціальної держави (реалізації прав людини; забезпечення добробуту всіх членів суспільства; прагнення до зменшення нерівності в доступі до різних благ; зведення до мінімуму поляризації суспільства);
- 3) реалізується соціальна податкова політика через соціальні податки, пільги, види податкових ставок, податкові режими тощо.

Розглянемо кожне з них більш детально.

1. Зміст соціалізації податкової політики відображає загальнонаціональні (субнаціональні, місцеві) інтереси.

Наведене твердження доцільно проаналізувати у контексті сутності податкової політики та загальнонаціональних (субнаціональних, місцевих) інтересів.

По-перше, використовуючи термін «податкова політика» Аронов О.В., як і переважна більшість науковців, дотримується знеособленого підходу і вважає під нею діяльність держави у сфері оподаткування. Нами ж у статті [10] обґрунтовано, що під податковою політикою варто розуміти «діяльність класів, соціальних верств, груп та індивідів, пов'язану з впливом на управління оподаткуванням з метою реалізації власних потреб та інтересів» [10, с. 190]. У свою чергу, інтереси різних класів, соціальних верств, груп та індивідів, які одночасно є суб'єктами податкової політики, не однорідні, можуть бути суперечливі чи зовсім протилежні (та й не обов'язково спрямовані на користь суспільства).

Як зазначають Крисоватий А. І. та Валігура В. А.: «врахувати потреби, бажання та інтереси кожного індивіда під час справляння податків – неможливо. Але задля гармонізації оподаткування держава має відстоювати інтереси людини, які виражені через суспільство» [8, с. 33]. Іншими словами держава повинна проводити соціалізацію податкової політики, підпорядковуючи інтереси, які проявляються в останній, суспільній корисності.

По-друге, ми не можемо погодитися з коректністю використання словосполучення «загальнонаціональних (субнаціональних, місцевих) інтересів», адже мова повинна йти про інтереси окремо взятої людини та суспільства в цілому не залежно від національної, регіональної чи місцевої приналежності.

Таким чином, говорячи про цільове спрямування соціалізації податкової політики варто ставити питання про створення передумов для різних суб'єктів податкової політики (як структурним так і безструктурним способом) щодо підпорядкування їх інтересів суспільній корисності.

2. Соціалізація податкової політики розглядається у контексті підпорядкування податкової політики цілям соціальної держави (реалізації прав людини; забезпечення добробуту всіх членів суспільства; прагнення до зменшення нерівності в доступі до різних благ; зведення до мінімуму поляризації суспільства).

В цілому погоджуючись із наведеним твердженням, хочемо знову звернути увагу на знеособленість підходу до трактування поняття «податкова політика». Такий підхід звужує розуміння сутності соціалізації податкової політики. Адже він розглядає соціалізацію лише як процес цілеспрямованого знеособлення податкової політики. У свою чергу, врахування одночасної діяльності різних суб'єктів податкової політики (до речі, у своїй крайній формі прояву це завжди буде людина) дозволяє розглядати соціалізацію податкової політики як процес впливу на потреби та інтереси індивідів (які є первинним стимулом до дії у контексті впливу на управління оподаткуванням) з метою їх підпорядкування суспільній корисності.

3. Реалізується соціальна податкова політика через соціальні податки, пільги, види податкових ставок, податкові режими і т.д.

Знеособлений підхід до податкової політики передбачає підпорядкування останньої суспільній корисності лише через функціональну складову управління оподаткуванням. Варто відзначити, що у своїх наукових працях Аронов О.В. поняття «управління оподаткуванням» не використовує, а наводить його інструменти: соціальні податки, пільги, види податкових ставок, податкові режими (при цьому без дотримання принципів системності та комплексності). Обґрунтоване ж нами у статті «Управління оподаткуванням: характеристика понятійного апарату» розуміння поняття «управління оподаткуванням» як «цілеспрямованого впливу на процес реалізації податками своїх функцій з метою підвищення його ефективності» [10, с. 191], окрім функціональної складової (управлінської дії) дозволяє окремо виділити об'єкт і суб'єкт управління оподаткуванням (по-суті людину), вплив на які формує первинні передумови для підвищення ефективності реалізацій податками своїх функцій.

Таким чином, пропонуємо під соціалізацією податкової політики розуміти процес впливу на класи, соціальні верстви, групи та індивідів, які здійснюють управління оподаткуванням, з метою підпорядкування їх потреб та інтересів суспільній корисності.

Враховуючи наведене трактування сутності поняття «соціалізація податкової політики» та беручи до уваги, що будь-який процес можна розглядати як процес управління чи самоуправління [6, с. 13], відобразимо на рисунку 1 логіку соціалізації податкової політики.

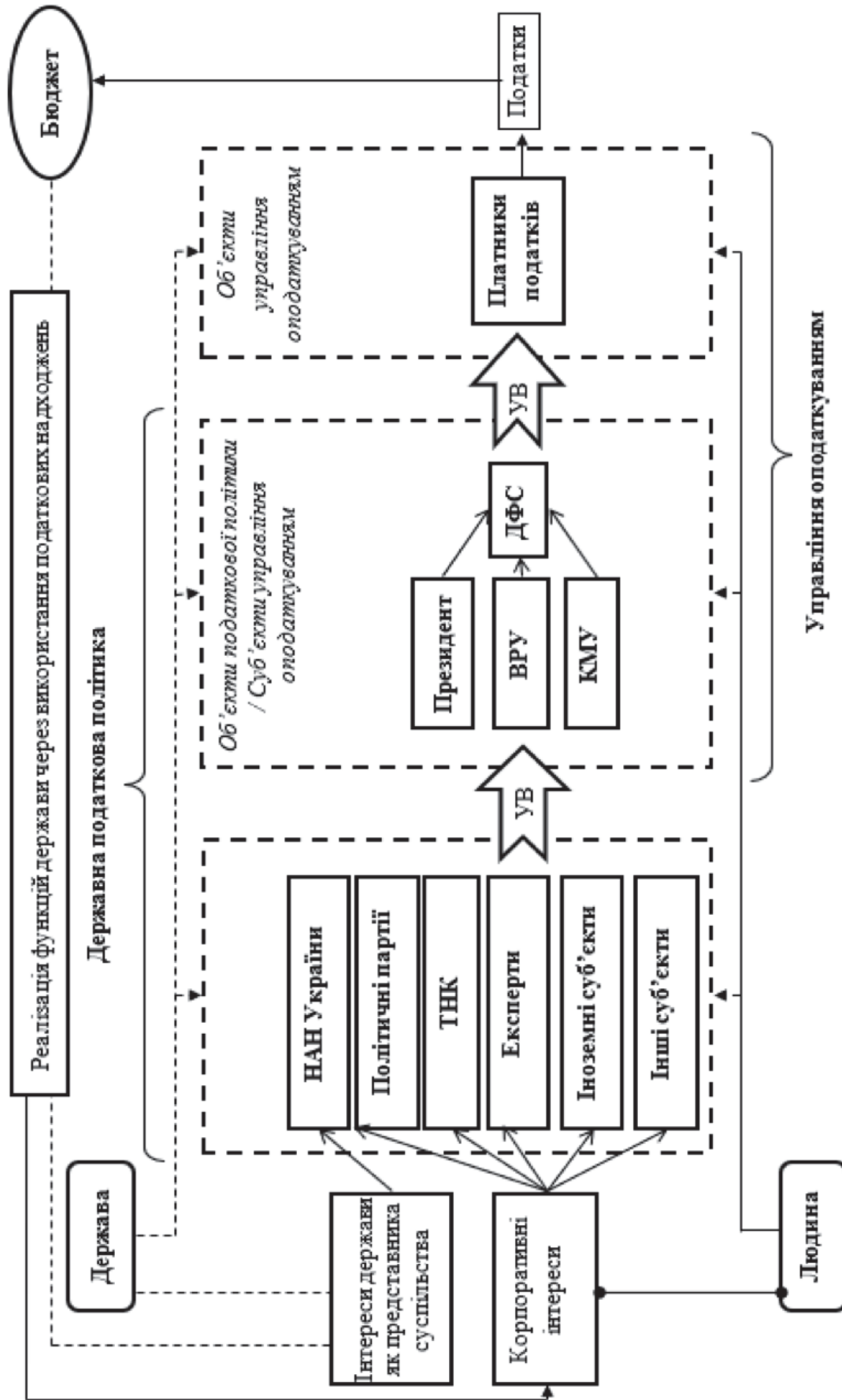

Рис. 1. Логіка соціалізації податкової політики України (розробка автора)

Примітки: УВ – управлінський вплив; пунктиром відображено логіку соціалізації податкової політики України.

З рисунку 1 видно, що первинними у взаємозв'язку процесів «податкова політика – управління оподаткуванням – оподаткування – використання податкових надходжень» є інтереси (Озеров І.Х. ще у 1905 році зазначав, що саме інтерес необхідно покласти в основу дослідження як методологічний прийом [11, с. 15]). Останні, у свою чергу, підпорядковані прагненню задовольнити потреби окремо взятої людини та суспільства в цілому.

Не менш важливе значення для розуміння логіки соціалізації податкової політики має усвідомлення постійної «боротьби протилежностей» - корпоративних інтересів, які притаманні окремо взятій людині, та інтересів суспільства, представником яких є держава (як зазначають Крисоватий А. І. та Валігура В. А.: «конфлікт інтересів під час оподаткування відбувається на глибинному рівні людина-людина, одна з яких представляє власні егоїстичні інтереси як особистості, а інша – інтереси суспільства, шляхом делегованих їй повноважень» [8, с. 31]; разом з тим хочемо звернути увагу не те, що і людині, яка повинна діяти в інтересах суспільства, притаманні егоїстичні інтереси). При цьому варто відзначити, що суб'єкти та об'єкти податкової політики і управління оподаткуванням по-перше, знаходяться під впливом держави, а по-друге, являють собою у первинній формі людину чи їх сукупність, зі своїми індивідуальними інтересами.

Відтак, логіка соціалізації податкової політики наступна: держава як представник інтересів суспільства повинна здійснювати управлінський вплив на суб'єктів та об'єктів податкової політики і управління оподаткуванням з метою підпорядкування цільового спрямування їх діяльності суспільній корисності.

Висновки. Узагальнюючи результати дослідження пропонуємо під соціалізацією податкової політики розуміти процес впливу держави на класи, соціальні верстви, групи та індивідів, які здійснюють управління оподаткуванням, з метою підпорядкування їх потреб та інтересів суспільній корисності (національним інтересам України).

Пізнання логіки соціалізації податкової політики України дозволяє чітко визначити основні проблеми її практичної реалізації:

- 1) недостатньо формалізовані інтереси держави як представника суспільства;
- 2) неефективне використання податкових надходжень з позиції суспільної корисності (про напрями використання податкових

надходжень Крисоватий А. І. та Валігура В. А. пишуть наступне: «процес оподаткування необхідно спрямовувати на людину як мету, задля котрої справляють податки, а не як засіб забезпечення держави грошовими коштами» [8, с. 32-33]);

3) відсутність державницького концептуального бачення розвитку економіки країни в цілому та оподаткування зокрема;

4) відсутність механізму оперативної оцінки цільової спрямованості діяльності об'єктів податкової політики (суб'єктів управління оподаткуванням);

5) нерозуміння (неможливість передбачення) логіки прийняття управлінських рішень людьми, які є представниками суб'єктів та об'єктів податкової політики і управління оподаткуванням.

Подальші дослідження варто спрямувати на осмислення та пошук шляхів вирішення проблем практичної реалізації соціалізації податкової політики України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Аронов А. В. Социализация налоговой политики Российской федерации : автореф. дис. на соиск. уч. степ. доктора экон. наук : спец. 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит» / Александр Владимирович Аронов. – Москва, 2009. – 37 с.
2. Базилевич В. Д. Концептуалізація мегатрендів економічного розвитку в контексті глобалізаційних викликів сучасності / В. Д. Базилевич // Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. «Парадигмальні зрушення в економічній теорії ХХІ ст.». – К. : Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2012. – С. 11-15.
3. Быченко Ю. Г. Социализация экономики в России: проблемы и перспективы / Ю. Г. Быченко, Л. В. Логинова // Вестник Саратовского государственного технического университета. - 2009. - № 37. - С. 262-272.
4. Геєць В. М. Інститути соціалізації в Україні та країнах ЄС: тенденції розвитку та ключові відмінності [Електронний ресурс] / В. М. Геєць // Український соціум. – 2011. – № 2. – С. 7-34. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Usoc_2011_2_3.pdf
5. Гиддингс Ф.Г. Основания социологии / Гиддингс Ф.Г.. – М., 1898. – 418 с.
6. Достаточно общая теория управления [Электронный ресурс]. – Санкт-Петербург, 2003. – 419 с. – Режим доступу: <http://dotu.ru/files/20040623-DOTU.pdf>
7. Кириленко Л. М. Необхідність, сутність та напрями соціальної орієнтації економічного розвитку / Л. М. Кириленко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2014 – № 12 (165). – С. 18-22.

8. Крисоватий А. І. Домінанти гармонізації оподаткування: національні та міжнародні вектори / Монографія // А. І. Крисоватий, В. А. Валігура. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2010. – 248 с.
9. Лютий І. О. Соціальні пріоритети фіскальної політики в посткризовий період / І. О. Лютий, Д.В. Осецька // Вісник Київського нац. ун.-ту ім. Т.Шевченка. Економіка. - 2014. - № 1 (154). - С. 28-33.
10. Мискін Ю. І. Управління оподаткуванням: характеристика понятійного апарату / Ю. І. Мискін // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Економіка, аграрний менеджмент, бізнес». – Вип. 181, ч. 3. – 2013. – С. 186 – 192.
11. Озеров И. Х. Основы финансовой науки: [курс лекцій, читанный въ Московскомъ Университетѣ] / Озеров И. Х. – [вып. 1-й. Ученія объ обыкновенныхъ доходах]. – М. :Типо-литографія Г. И. Простакова. Балчугъ, д. Симонова монастыря, 1905. – 352 с. – (Издание исключительно для слушателей).
12. Ревенко О. В. Вплив екологічних та соціальних аспектів податкової політики на якість життя населення [Електронний ресурс] / О. В. Ревенко, А. О. Рудюк // Экология и промышленность. - 2013. - № 1. - С. 28-33. - Режим доступа: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ekolprom_2013_1_7.pdf
13. Сидорович Е. Ю. Детерминанты и мегатренды развития налогообложения в условиях глобализационных трансформаций / Е. Ю. Сидорович // Экономика и финансы. – 2014. – №5. – С. 101-106.
14. Сильвестрова Т. Я. В поисках подходов социальной составляющей налоговой политики Российской Федерации / Т.Я. Сильвестрова, Г.В. Калинина, С.Ю. Гурова. // Научно-технические ведомости Санкт-Петербургского государственного политехнического университета. Сер.: Экономические науки. - 2014. - № 4 (199). - С. 159-165.
15. Сильвестрова Т. Я. Подходное налогообложение как основа социально ориентированной налоговой политики в Российской федерации / Т. Я. Сильвестрова, Г. В. Калинина, С. Ю. Гурова. // Научно-технические ведомости Санкт-Петербургского государственного политехнического университета. Сер.: Экономические науки. - 2015. - № 1 (211). - С. 135-140.
16. Скороход І.П. Теоретичні аспекти економічної соціалізації економіки / І.П. Скороход // Вісник Одеського національного університету. Економіка. – 2012. – Т.17. – вип. 2. – С. 110-116.
17. Тропіна В. Б. Соціальні пріоритети фінансової політики держави у контексті економічного зростання / В. Б. Тропіна // Вісник Київського нац. ун.-ту ім. Т.Шевченка. Економіка. - 2005. - № 79. - С. 7-9.